

**«Πόλη και Θάλασσα»
Ένα τριεθνές εργαστήριο Αστικού Σχεδιασμού
ENSAPLV (Γαλλία), MEÜ (Τουρκία), ΕΜΠ (Ελλάδα)**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΕΡΡΑΟΣ

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

ΕΛΕΝΗ ΧΑΝΙΩΤΟΥ

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

ΓΕΩΡΓΙΑ ΓΚΟΥΜΟΠΟΥΛΟΥ

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

ΠΟΛΙΝΑ ΠΡΕΝΤΟΥ

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

Περίληψη

Το τριεθνές εργαστήριο «Πόλη και Θάλασσα», διοργανώθηκε το 2014 στην Mersin της Τουρκίας, από κοινού, από την ENSAPLV (Γαλλία), το MEÜ (Τουρκία) και το ΕΜΠ (Ελλάδα), με κύριο αντικείμενο νέες μεθόδους διδασκαλίας του αστικού σχεδιασμού και με ιδιαίτερη έμφαση στον πειραματισμό μέσα από νέες τεχνικές προσέγγισης. Το πείραμα αφορά την προσπάθεια ενός in situ σχεδιασμού με κύρια αφετηρία και βάση τη συστηματική παρατήρηση και καταγραφή παράλληλα των τοπικών δεδομένων, χωρικών και κοινωνικών, φρέσκων ιδεών και σκέψεων για τον αστικό χώρο.

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει την πορεία αυτής της δουλειάς, με ιδιαίτερη αναφορά στις αναλυτικές, μεθοδολογικές και σχεδιαστικές προσεγγίσεις των μικτών φοιτητικών ομάδων, όπως επίσης και στις επιλογές και στρατηγικές παρέμβασης σε κάθε μία από τις μελετώμενες περιοχές της πόλης της Mersin. Επιχειρείται επίσης μια συνοπτική αποτίμηση/αξιολόγηση των διαδικασιών/αποτελεσμάτων του εργαστηρίου με έμφαση, στα βασικά μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποίησαν οι ομάδες, στους κύριους προβληματισμούς που προέκυψαν από την προσπάθειά τους να προσεγγίσουν αναλυτικά και συνθετικά μια νεαρή ηλικία παράκτια πόλη, όπως επίσης και στο υλικό της «δεξαμενής ιδεών» που δημιουργήθηκε στη διάρκεια αυτού του εργαστηρίου. Κυρίως όπως επιχειρείται μια αποτίμηση των αποτελεσμάτων του εγχειρήματος του «in situ αστικού σχεδιασμού» και των επιμέρους εργαλείων και τεχνικών που δοκιμάστηκαν, ως μεθόδου διδασκαλίας της κατανόησης των δεδομένων και προβλημάτων των πόλεων για την επιλογή κατευθύνσεων αστικού σχεδιασμού και παρεμβάσεων.

Λέξεις-Κλειδιά

in situ αστικός σχεδιασμός, καινοτόμα εργαλεία σχεδιασμού, αστική ανάπτυξη, Mersin, παιδαγωγική προσέγγιση

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια (από το 2011 και μετά) διοργανώνεται από την Ecole Nationale Supérieure d'Architecture de Paris La Villette (ENSAPLV, Γαλλία, με συντονιστές τους Pierre Bouché, Claudio Secci)¹, το Middle East Technical University (METU, Τουρκία, με συντονιστές τους Haluk Zelef, Adnan Barlos), το Mersin Üniversitesi (MEÜ, Τουρκία, συντονίστρια: Candaş Bilse) και τον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

¹ Η ENSAPLV έχει δημοσιεύσει το αποτέλεσμα προηγούμενων παρόμοιων δραστηριοτήτων στην ετήσια έκδοση "Latitudes", βλ. http://www.paris-lavillette.archi.fr/cms1.9.3/uploads/file/international/latitudes_2011.web.pdf

EMPI (EMPI, Ελλάδα, συντονίστρια: Ελένη Χανιώτου)² ένα τριεθνές εργαστήριο αστικού σχεδιασμού (International Workshop on Urban Design), με έμφαση στο μεσογειακό χώρο, που συγκεντρώνει καθηγητές και φοιτητές από τη Γαλλία, την Ελλάδα και την Τουρκία. Πρόκειται για μια πειραματική διαδικασία που επιχειρεί, μέσα από διαφορετικές (αρχικά) κοινωνικοπολιτικές αφετηρίες (στασιμότητα στη Γαλλία, ανάπτυξη στην Τουρκία, ύφεση στην Ελλάδα), να αναδείξει κοινές θεματικές περιοχές και κοινούς τρόπους διδασκαλίας αστικού σχεδιασμού. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό, που εκπροσωπούν τα συμμετέχοντα εκπαιδευτικά ιδρύματα, παράγουν συμπληρωματικότητες με κύριο διεπιστημονικό στόχο το συνδυασμό αρχιτεκτονικού, αστικού και περιφερειακού σχεδιασμού, με αφετηρία την επί τόπου παρατήρηση (εργασία πεδίου) και θεώρηση των διαφορετικών χωρικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών.

Η συνεργασία διδασκόντων και διδασκομένων με διαφορετικές εμπειρίες και προελεύσεις έχει ως στόχο την προσέγγιση καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας σε πολυ-πολιτισμικό περιβάλλον. Η έμφαση δίνεται σε έναν «in situ» αστικό σχεδιασμό και σε επιμέρους αστικές επεμβάσεις που γεννιούνται άμεσα, μέσα από την παρατήρηση του ίδιου του «πεδίου» σχεδιασμού. Με αφορμή τα σύγχρονα προβλήματα των πόλεων, οι συμμετέχοντες φοιτητές καλούνται να χειρισθούν διαφορετικές χωρικές κλίμακες, πολιτισμικές και κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και να εμβαθύνουν σε διαφορετικές στάσεις απέναντι σε περιβαλλοντικά ζητήματα, μέσα από ευρύτερες αντιλήψεις και ποικίλους προβληματισμούς για τον πολεοδομικό και αστικό σχεδιασμό. Οι τριεθνείς συνεργαζόμενες ομάδες έρχονται αντιμέτωπες με το ζήτημα της προσέγγισης και επεξεργασίας θεμάτων που σχετίζονται με την «συρρίκνωση» της πόλης (ύφεση), την «αποκατάσταση» της πόλης (στασιμότητα) και την «πολλά υποσχόμενη» πόλη (ταχεία ανάπτυξη). Δοκιμάζουν μέσω των προτάσεών τους, εργαλεία αστικής ανάπτυξης, θεωρίες, και μεθόδους σχεδιασμού και συνδυάζουν τις γνώσεις τους, όπως επίσης και την επιστημονική και αστική τους παιδεία.

Τον Νοέμβριο του 2014 το τριεθνές εργαστήριο πραγματοποιήθηκε στην Τουρκία με μελέτη περίπτωσης την πόλη της Mersin. Με τίτλο «The City by the Sea: Re-thinking the Waterfront of Mersin», εστίασε στο παράκτιο μέτωπο της πόλης, που εκτείνεται σε μήκος περίπου 30 χιλιομέτρων, πιά συγκεκριμένα, σε εννέα επιλεγμένες περιοχές με διαφορετικά χαρακτηριστικά και τύπους προβλημάτων.

Κύρια ερωτήματα που ετέθησαν, αφορούσαν τη σημασία του αστικού σχεδιασμού σε κατάσταση οικονομικής ανάπτυξης ή ύφεσης, τις συμπεριφορές και θεωρίες που έχουν ακόμη νόημα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, τα καινοτόμα εργαλεία που μπορούν να διαμορφωθούν και εν τέλει να χρησιμοποιηθούν, το ρόλο και τη θέση του αρχιτέκτονα, τον επαναπροσδιορισμό της σημασίας του αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού για τους κατοίκους της πόλης.

Κύριο στόχο του εργαστηρίου αποτέλεσε η ανάδειξη του τόπου (πεδίου σχεδιασμού) ως πυρήνα του προβληματισμού για τον αρχιτέκτονα/ σχεδιαστή του χώρου. Ως εκ τούτου, το «πείραμα» διδασκαλίας αστικού σχεδιασμού έθεσε ως επίκεντρο την επί τόπου παρατήρηση του χώρου και των χωρικών, κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών μεταλλάξεών του. Με άλλα λόγια την in situ κατανόηση ως κύριο εργαλείο για τη διαμόρφωση διαδικασιών σχεδιασμού, με συζήτηση με τους κατοίκους και ανταλλαγή απόψεων, μέσα από την κατανόηση της συμμετοχής, επίσης ως μιας «επί τόπου» ενεργής και δυναμικής διαδικασίας. Το πεδίο παρατήρησης χρησιμοποιείται επομένως συνειδητά ως μέσο για τον αστικό σχεδιασμό και αποτελεί το επίκεντρο της παιδαγωγικής προσέγγισης.

2. Η πόλη της Mersin ως πεδίο μελέτης και πειραματισμού

Η πόλη της Mersin χρησιμοποιείται ως εργαστήριο για να προσεγγιστούν οι νέες, πολύπλοκες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες πόλεις εξαιτίας των παγκόσμιων αλλαγών σε χωρικό και κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο:

² Το EMPI έχει επίσης δημιουργήσει ειδική σελίδα με πληροφορίες σχετικά με το κοινό εργαστήριο που πραγματοποιήθηκε στην Προύσα τον Νοέμβριο του 2012, βλ. http://courses.arch.ntua.gr/el/bursa_workshop_2012-1.html

- Τα παλιά ιστορικά κέντρα, τα πλέον «ηλικιωμένα» τμήματα της πόλης, απαιτούν αναβάθμιση και/ή επαναπροσδιορισμό του χαρακτήρα τους.
- Η συνύπαρξη του «νέου» και του «παλιού», ανεξάρτητα από ηλικία, αρχαιολογική περίοδο, ιστορική αξία, είναι κρίσιμη σε πολλούς τομείς (πολιτισμός, οικονομία κλπ.).
- Η ύπαρξη ή μη φυσικών στοιχείων (νερό, βλάστηση, άλλα στοιχεία) είναι σημαντικός πόρος.

Σχέσεις και συνδέσεις, που είχαν δημιουργηθεί σε παλαιότερες εποχές και σε άλλες συνθήκες, δεν είναι πλέον σε ισχύ ή χρειάζεται να επανεξεταστούν στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται σήμερα. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να επανεξεταστεί και ο ρόλος και ο χαρακτήρας των παράκτιων περιοχών και η σχέση τους («παλιά» και «νέα») με την συγκροτημένη πόλη. Η παράλληλη εξέταση ομοιοτήτων και διαφορών μπορεί να αποκαλύψει μηχανισμούς και διαδικασίες χρήσιμες για την κατανόηση της σημερινής υφιστάμενης κατάστασης και την προετοιμασία μελλοντικών πιθανών «νέων» καταστάσεων.

Η Mersin, νέα πόλη του 19ου αιώνα, με περίπου ένα εκατομμύριο κατοίκους, είναι μια από τις δέκα μεγαλύτερες πόλεις της Τουρκίας (Κωνσταντινούπολη, Άγκυρα, Σμύρνη, Προύσα, Άδανα, Γκαζιαντέπ, Ικόνιο, Αττάλεια, Καισάρεια, Μερσίνα) και το τρίτο σε μέγεθος λιμάνι της χώρας μετά την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη. Αρχικά, φυσικό τοπίο με φυτείες εσπεριδοειδών και ιδιαίτερα πορτοκαλιές, αναπτύσσεται από τα μέσα του 19ου αιώνα και μετά, με τρόπο που θα μπορούσε να συγκριθεί –τηρουμένων των αναλογιών– με αυτόν του Πειραιά. Η πόλη αναπτύσσεται γραμμικά, εκατέρωθεν του ιστορικού της κέντρου. Δυτικά, έχει αναπτυχθεί ένα δεύτερο κέντρο, σύγχρονο, και εμπορικών κυρίως λειτουργιών, καθώς η πόλη έχει επεκταθεί κατά μήκος της ακτογραμμής, σε μήκος περίπου 30 χιλιομέτρων. Στο μήκος της ακτογραμμής, οι διαδοχικές επεκτάσεις ενσωματώνουν αρχαιολογικούς χώρους (Yumuktepe, νεολιθικής περιόδου και Soli-Pompeïopolis, Ρωμαϊκών χρόνων), εκβολές ποταμών (Müftü, Mezitli) περιοχές δευτερεύουσας κατοικίας, προστατευόμενες φυσικές περιοχές (Davultepe, φυσικό ενδιαίτημα της χελώνας *Caretta caretta*), αθλητικές (Tevfik Sırrı Gür Stadyumu) και τουριστικές εγκαταστάσεις (Mersin marina), εμπορικά κέντρα (Forum Mersin), κ.ά.

Η πόλη της Mersin χωρίζεται από τα ανατολικά προς τα δυτικά σε διακριτές, ως προς τον κοινωνικό χαρακτήρα τους, περιοχές. Ανατολικότερα, βρίσκεται η βιομηχανική περιοχή, στο κέντρο, εντοπίζονται οι μεσαίου εισοδήματος κατηγορίες και δυτικά, αναπτύσσεται μια νεότερης κατασκευής περιοχή με υψηλότερου εισοδήματος πληθυσμό. Στη βόρεια περιοχή και περιφερειακά της πόλης βρίσκονται οι χαμηλού εισοδήματος κατηγορίες. Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για σημαντικό λιμάνι, ελλείπει ιδιαίτερου ιστορικού χαρακτήρα οι αφικνυόμενοι στη Mersin με πλοία τουρίστες ανακατευθύνονται προς την ενδοχώρα και τις γύρω περιοχές.

Σημαντικός αριθμός επεμβάσεων έχει προγραμματιστεί ή βρίσκεται υπό συζήτηση, με προτεραιότητα στην τουριστική ανάπτυξη, μεταξύ των οποίων: Κατασκευή νέου μεγαλύτερου λιμανιού, νέου διεθνούς αεροδρομίου μεταξύ Αδάνων και Mersin, ανάπτυξη τουριστικών θερέτρων 25 χιλιομέτρα ανατολικά του κέντρου (touristic Tarsus coast), τουριστικές κρουαζιέρες με σύναψη συμφωνίας με διεθνείς εταιρείες, σύνδεση τραμ μεταξύ κέντρου και Πομπηιούπολης, νέο εμπορικό κέντρο στη θέση του παλιού σταδίου (Tevfik Sırrı Gür Stadyumu), κ.ά.

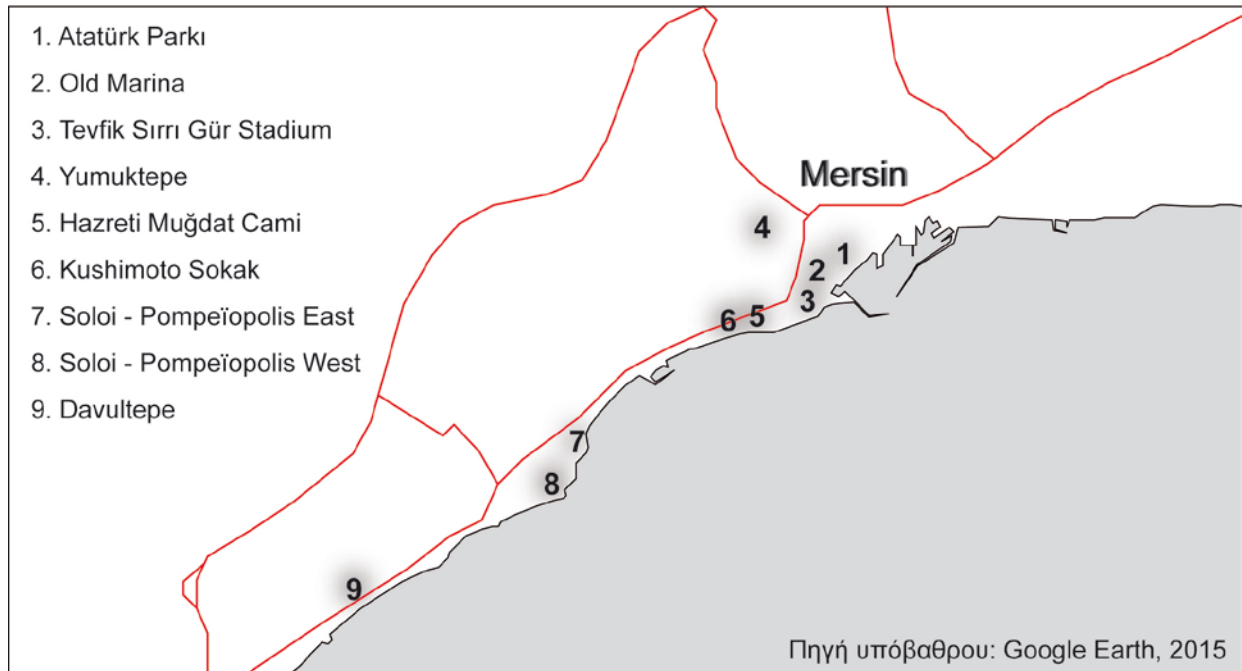
3. Η οργάνωση του εργαστηρίου και οι προτάσεις των σπουδαστικών ομάδων

Με γνώμονα τα παραπάνω, οι τριεθνείς ομάδες σπουδαστών είχαν ως «αποστολή» την διερεύνηση και κατανόηση των διακυβευομένων σε εννέα επιλεγμένες περιοχές της επιμήκους παραλιακής ζώνης της Mersin. Μέσα από καθημερινή εργασία πεδίου με επί τόπου παρατήρηση και καταγραφή δεδομένων, άωτερος στόχος για κάθε ομάδα ήταν η πρόταση στρατηγικής επέμβασης στην κλίμακα της πόλης σύμφωνα με την αρχική θεματική, δηλαδή την σχέση πόλης και θάλασσας.

Οι εννέα περιοχές μελέτης επιλέχθηκαν από κοινού από τους διδάσκοντες των τριών αρχιτεκτονικών σχολών ως περιοχές ιδιαίτερου ενδιαφέροντος αλλά και δυναμικής, αφού για

ορισμένες από αυτές υπάρχουν ήδη προτάσεις ή προτάσεις υπό συζήτηση για τη μελλοντική τους εξέλιξη.

Εικόνα 1. Οι εννέα περιοχές μελέτης του εργαστηρίου

Πηγή υποβάθρου: Google Earth. Ε. Χανιώτου, 2015

3.1. Ataturk Park (Atatürk Parki)

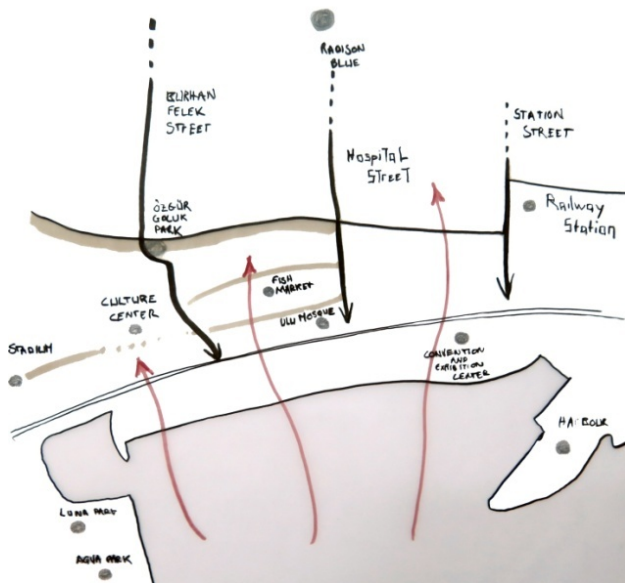
Μήκους μεγαλύτερου του ενός χιλιομέτρου, η πρώτη περιοχή μελέτης περιλαμβάνει το παράκτιο μέτωπο μπροστά από το ιστορικό κέντρο της πόλης, από το εμπορικό λιμάνι μέχρι και την περιοχή της «παλιάς μαρίνας» όπου και καταλήγει το πάρκο Atatürk (δεκαετία 1970). Πρόκειται για μια περιοχή που επηρεάζεται από σημαντικές γειτνιάζουσες χρήσεις – σιδηροδρομικός σταθμός, λιμάνι, αγορά– καθώς και από κτήρια τοπόσημα (π.χ. Ulu Camii, Πολιτιστικό κέντρο) και αποτελεί ένα χώρο μετάβασης από το εσωτερικό της πόλης προς την ακτογραμμή, μια ζώνη μετάβασης και μεταλλαγής της πόλης που προσπαθεί να λειτουργήσει ως τόπος όσμωσης ανάμεσα στο αστικό και φυσικό τοπίο.

Η προσέγγιση του αστικού χώρου από τη σπουδαστική ομάδα ανέδειξε προβληματισμούς σε θέματα προσβασιμότητας, σύνδεσης και συσχέτισης λειτουργιών, συμβατότητας χρήσεων, δικτύωσης υπαίθριων χώρων, συνέχειας αστικού και φυσικού τοπίου καθώς και ζητήματα βιοκλιματικού σχεδιασμού και μικροκλίματος. Η διερεύνηση επικεντρώθηκε στην επεξεργασία συνδέσεων μεταξύ «πόλης-θάλασσας» σε συγκεκριμένα σημεία αξιοποιώντας και υφιστάμενες αστικές λειτουργίες –όπως πλατείες ή υπαίθρια θέατρα– και υπάρχοντα στοιχεία αστικού εξοπλισμού.

Στις τελικές προτεινόμενες παρεμβάσεις, που αφορούν την περιοχή της πλατείας όπου βρίσκεται το Πολιτιστικό Κέντρο (Mersin Kültür Merkezi) και τη σύνδεσή της με το πάρκο Atatürk, επικράτησε η ιδέα της λειτουργικής αλλά και οπτικής ενοποίησης των περιοχών. Αυτή εκφράστηκε με τον ανασχεδιασμό καθιστικών χώρων και στοιχείων σκιασμού, την απόδοση μιας «ταυτότητας» σχεδιασμού, του φωτισμού– επέκταση λειτουργίας στις νυχτερινές ώρες– και επίσης σημαντικό, τη φύτευση ως δομικό στοιχείο σύνδεσης.

Πρωτοτυπία στην προσέγγιση της ομάδας αποτελεί η επιλογή τους να αναζητήσουν βραχυπρόθεσμες επιλύσεις και εργαλεία σχεδιασμού στη μικρή κλίμακα του αστικού εξοπλισμού και της τοπικής χλωρίδας με σκοπό την τοπιακή και λειτουργική ένταξή τους αλλά και την εύκολη υλοποίησή τους βελτιώνοντας άμεσα την αστική καθημερινότητα των κατοίκων και επισκεπτών της πόλης.

Εικόνες 2 και 3. Γενική στρατηγική: Η κεντρική ιδέα του σχεδίου Jansen σε «αναστροφή». Διερεύνηση μεταξύ πόλης-θάλασσας / Ανασχεδιασμός καθιστικών χώρων και στοιχείων σκίασμού τους

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης.
Emen Cesur, Kahraman Ridvan, Konar Mert,
Bélec Manon, Doduik Yann, Chiotis Angelos,
Vagias Athanasios.

3.2. Old marina

Η δεύτερη περιοχή μελέτης περιλαμβάνει την «παλιά μαρίνα» και την περιοχή που εκτείνεται δυτικά μέχρι τις εκβολές του ποταμού Müftü. Από το 1994 η «παλιά μαρίνα» λειτουργεί ως αλιευτικό καταφύγιο που χρησιμοποιείται και από μικρά τουριστικά πλοία ενώ υπάρχουν σχέδια μεταφοράς της ανατολικότερα, εκτός κέντρου. Σε άμεση γειτνίαση, υπάρχει μία επιχωμένη έκταση, τμήμα ενός μεγάλου λιμενοβραχίονα, όπου λειτουργούν θεματικά πάρκα –Luna Park και Aqua Park– ενώ δυτικότερα και μπροστά από ένα οικιστικό συγκρότημα για στρατιωτικούς εκτείνεται μια φυσική αμμώδης παραλία δύσκολα προσβάσιμη.

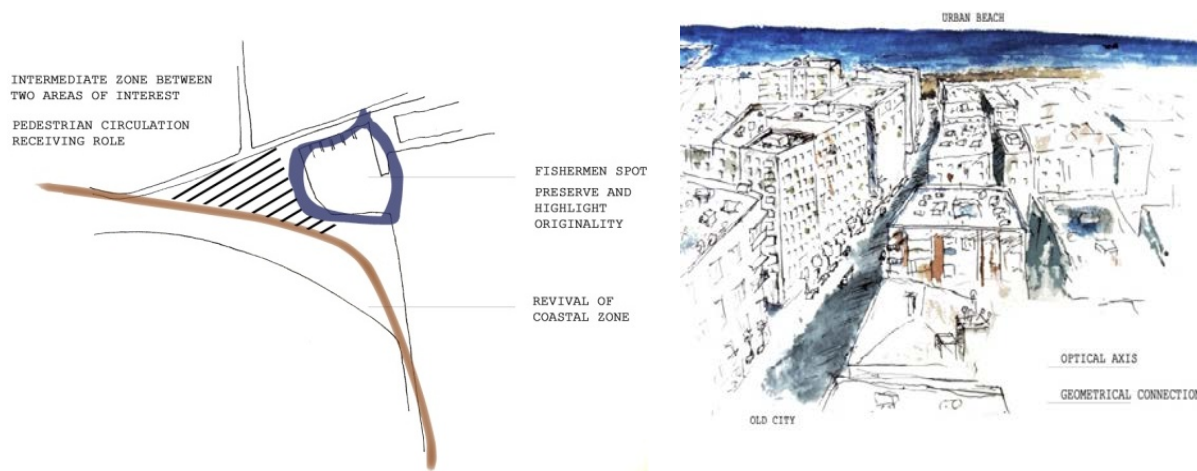
Οι προτεινόμενες παρεμβάσεις έθεσαν ως κύριο στόχο τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης πόλης-θάλασσας μέσα από την αναζήτηση νέας ερμηνείας του αστικού δημόσιου χώρου, την αναζωογόνηση των τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων αλλά και την ιδέα της ελάχιστης παρέμβασης. Δόθηκε προτεραιότητα στις ροές βιώσιμης κινητικότητας, στη βελτίωση της προσβασιμότητας, στην αναδιαμόρφωση του ορίου φυσικού/αστικού και στην οπτική σχέση πόλης-θάλασσας. Ως εφαρμογή αυτών των αρχών ανασχεδιάστηκε ένας κάθετος «άξονας σύνδεσης» που οδηγεί στην παραλιακή οδό (beach street) και στην «αστική παραλία». Πρόσθετο στοιχείο στην ενεργοποίηση της σχέσης θάλασσας-πόλης αποτέλεσε η ιδέα της «αντίστροφης σχέσης» με χρήση του μεγάλου λιμενοβραχίονα ως άξονα περιπάτου, θέασης, δραστηριοτήτων, από τη μεριά της θάλασσας προς την πόλη.

Η δημιουργία της «αστικής παραλίας» αποτέλεσε έκφραση της επιθυμίας πολλών κατοίκων για επανάκτηση αυτού του δημόσιου αγαθού και αναβίωση της μνήμης της πόλης. Η διαφύλαξη στοιχείων αστικής μνήμης (π.χ. παραλία, Luna-Park) υπήρξε ένα από τα εργαλεία ανάδειξης της ταυτότητας και φυσιογνωμίας του τόπου που προτάθηκαν από την ομάδα μελέτης. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε η απόφαση για διατήρηση του αλιευτικού καταφυγίου και προβολής του χαρακτήρα του με σχεδιαστικές βελτιώσεις και με συνοδευτικές συλλειτουργούσες χρήσεις.

Αξιοσημείωτη υπήρξε η επιλογή της ομάδας να συσχετίσει την προοπτική του «νέου» –μέσα από έννοιες όπως ανάδειξη, βελτίωση, εξέλιξη, αναζωογόνηση, ενεργοποίηση, βιωσιμότητα– με την αξία του «παλιού» –μέσα από έννοιες όπως διατήρηση, προστασία, συντήρηση, αστική μνήμη– με αποφυγή μεγάλων αστικών παρεμβάσεων τύπου “mega projects”. Η ομάδα μελέτης αναγνώρισε την σπουδαιότητα της αλιευτικής δραστηριότητας τόσο στη βιωσιμότητα της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας όσο και στην προστασία και ανάδειξη της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του

τόπου κατανοώντας ότι κατά τη διαδικασία ανάπλασης μιας περιοχής η διαχείριση των παραγωγικών δραστηριοτήτων αποτελεί εξίσου χρήσιμο και κρίσιμο εργαλείο.

Εικόνες 4 και 5. Κεντρική Ιδέα: Ανάκτηση χώρου για πεζό και παράλιας ζώνης. Διαφύλαξη αλιευτικού καταφυγίου / Άξονας σύνδεσης με «αστική παραλία».

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης. Akdeniz Remzi, Alper Ali, Çetiner Ejder, Tezcan Baykara Sabri, Ben Chemhoun Paul, Bertho Aurelie, Markopoulou Efthalia-Maria, Pappa Pinelopi.

3.3. Stadium

Η τρίτη περιοχή μελέτης περιλαμβάνει την περιοχή του παλιού σταδίου της πόλης και το αντίστοιχο παράκτιο μέτωπο μπροστά του, στις εκβολές του ποταμού Müftü. Το στάδιο ήταν το μοναδικό της πόλης μέχρι πρόσφατα, όταν και κατασκευάστηκε το νέο στάδιο για τους Μεσογειακούς Αγώνες του 2013 βόρεια της πόλης. Για την περιοχή υπάρχουν σχέδια από τη δημοτική αρχή για κατεδάφιση του σταδίου και απόδοση του χώρου σε νέες χρήσεις (shopping mall), τα οποία συναντούν τις αντιδράσεις των κατοίκων.

Εικόνα 6. Η στρατηγική για την περιοχή – υλοποίηση σε φάσεις.

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης. Sari Pelin, Sayar Güzin, Seda Demir Elif, Abdelaziz Mona, Charpentier Sophie, Papangelopoulou Marianthi

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται μεταξύ δύο σημαντικών οδικών αξόνων (Silifke Blv και İnönü Blv), της κοίτης του ποταμού και του παράκτιου μετώπου. Η κοίτη του ποταμού, και ο διαμορφωμένος περίπατος στις όχθες της, αποτελούν ισχυρό φυσικό στοιχείο εντός της πόλης της Μερσίνας. Οι δύο οδικοί άξονες συναντούν την κοίτη του ποταμού σε διαφορετικά σημεία και δυσχεραίνουν τη συνέχεια του περιπάτου κατά μήκος της. Ακόμη, στις εκβολές του, η σύνδεση του ποταμού με το παράκτιο μέτωπο κρίνεται αδύναμη. Στο αντίστοιχο τμήμα του παράκτιου μετώπου, αναπτύσσονται λειτουργίες αθλητισμού και αναψυχής (ναυταθλητικοί

όμιλοι, γήπεδο τέννις, κέντρα αναψυχής) που καταλαμβάνουν μεγάλο τμήμα του και δυσχεραίνουν την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτό.

Η φοιτητική ομάδα που μελέτησε αυτήν την περιοχή εστίασε κυρίως στα όρια της, δηλαδή τις εκβολές του ποταμού Müftü και την παράκτια ζώνη. Η κύρια προβληματική της αφορά τη σχέση του αστικού ιστού με το φυσικό στοιχείο του ποταμού και τη μεταξύ τους σύνδεση. Στόχος, με δεδομένη την κατεδάφιση του παλιού σταδίου, ήταν η ανάδειξη της φυσικής εκβολής του ποταμού που είναι σήμερα απομονωμένη και δύσκολα προσβάσιμη, σε συνέργεια με αστικές δραστηριότητες. Η προτεινόμενη στρατηγική, με ευελιξία προσαρμογής, αναγνωρίζει κάθε φορά τις δυσκολίες και τις αντιδράσεις που ενδέχεται να προκύψουν. Πρόκειται για πρόταση έναρξης διαδικασίας, σε βάθος τουλάχιστον 15ετίας, που αξιοποιεί φυσικά στοιχεία του Μεσογειακού τοπίου της πόλης: την φυσική βλάστηση στις όχθες του ποταμού και το αμμώδες παραθαλάσσιο τοπίο (πράσινο και γαλάζιο).

3.4. Yumuktepe

Ο λόφος του Yumuktepe, αρχαιολογικός χώρος νεολιθικού οικισμού, είναι η τέταρτη περιοχή μελέτης η οποία εκτείνεται κατά μήκος της αριστερής όχθης του ποταμού Müftü και σε εγγύτητα με τον αρχαιολογικό χώρο του νεολιθικού οικισμού του Yumuktepe. Ο ποταμός λειτουργεί ως όριο, με τις περιοχές εκατέρωθεν να διαφοροποιούνται κοινωνικο-οικονομικά. Η δεξιά όχθη είναι κυρίως περιοχή κατοικίας μεσαίων στρωμάτων ενώ η αριστερή όχθη είναι κυρίως περιοχή κατοικίας χαμηλότερων στρωμάτων και μεταναστευτικού πληθυσμού. Η επικοινωνία μεταξύ των δύο πλευρών είναι περιορισμένη -πραγματοποιούνται κυρίως «περάσματα» από την αριστερή στη δεξιά όχθη για την υπαίθρια αγορά τροφίμων, και όχι το αντίθετο.

Εικόνες 7, 8 και 9. Σχηματικές απεικονίσεις των παρεμβάσεων

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης. Döner Gülsüm, Karahan Zuhul, Sağlam Meryem, Seyidoğlu Ahmet, Begicevic Ilma, Zevola Caterina, Koka Anna, Kolokoudia Georgia.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχής κατοικίας αποτελεί ο «εξελκτικός τρόπος ανάπτυξης» της. Η επέκταση των κατοικιών γίνεται με ίδια μέσα, άμεσα συναρτώμενα από τις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες των κατοίκων -με επακόλουθο αρκετές κατασκευές να παραμένουν σε στάδιο κατασκευής για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Η φοιτητική ομάδα που μελέτησε αυτή την περιοχή εστίασε στα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής και στις διαφοροποιήσεις τους εκατέρωθεν του ποταμού, όπως και στη δυνατότητα δημιουργίας «γεφυρών επικοινωνίας» μεταξύ τους (υλικών γεφυρών, και δραστηριοτήτων). Για την περιοχή κατοικίας, διαμορφώνεται στρατηγική άμεσων και μεσοπρόθεσμων παρεμβάσεων για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής της περιοχής. Τρία είναι τα ζητήματα που διερευνώνται: οι αστικές καλλιέργειες, οι κοινωνικές υποδομές, οι υποδομές εργασίας. Ακόμη, τίθεται το ζήτημα της προβολής του αρχαιολογικού χώρου και της καλύτερης σύνδεσης της περιοχής κατοικίας με αυτόν.

3.5. Muğdat Camii

Η πέμπτη περιοχή μελέτης περιλαμβάνει την κεντρική περιοχή του Pozcu που εκτείνεται από την ακτή προς τον κύριο οδικό άξονα Gazi Mustafa Kemal Blv, σε απόσταση περίπου

500 μ. από τη θάλασσα, που διατρέχει ολόκληρη την πόλη σε κατεύθυνση Α-Δ, αλλά και πέρα από αυτόν. Κομβικό σημείο ενδιαφέροντος είναι το Muğdat Camii, που συνιστά σημαντικό κοινωνικό χώρο για την ευρύτερη περιοχή (Εικ. 11). Άλλα αξιόλογα πολεοδομικά στοιχεία του χώρου, είναι, το Mersin Deniz Müzesi (Μουσείο της Θάλασσας), η πύλη και η εστία της τοπικής ποδοσφαιρικής ομάδας, όπως επίσης και ο εγκάρσιος οδικός άξονας 1314 Sk. που αποτελεί την κύρια διαδρομή από την πόλη προς τη θάλασσα, με δραστηριότητες εμπορίου και γαστρονομίας στα ισόγεια και κατοικίες στους ορόφους των 6-όροφων κτιρίων.

Εικόνες 10, 11 και 12. Γενική άποψη της περιοχής μελέτης / παρέμβαση στην παράκτια ζώνη με στόχο τη σύνδεση πόλης και θάλασσας.

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης. Özdemir Emirhan, Öztürkeri Hamza, Siddik Çetin Ebubekir, Bercovici Méline Masha, Tremblay Sonia, Pylotis Alkiviadis, Fokialis Evangelos.

Η επαφή και συζήτηση με τους κατοίκους και η αξιολόγηση της περιοχής μελέτης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αν και υπάρχει έντονη επιθυμία για πρόσβαση προς την ακτή, ο άξονας Gazi Mustafa Kemal Blv, αποτελώντας σημαντικό εμπόδιο, λειτουργεί ανασταλτικά. Στο τμήμα νοτίως αυτού του άξονα η ομάδα καταγράφει και αξιολογεί θετικά την ύπαρξη συνεκτικών ελεύθερων χώρων με μεγάλα δέντρα που λειτουργούν ως πόλοι έλξης για τους κατοίκους (Εικ. 11). Η μεγάλη πλατεία μπροστά από το Τζαμί (Εικ. 10) χαρακτηρίζεται από την ομάδα ως «ασύνδετη» με την ακτή ενώ η παραλιακή λεωφόρος Adnan Menderes Blv αποτελεί ένα δεύτερο σημαντικό φράγμα στη διαδρομή Β-Ν προς την ακτή. Ουσιαστικό επίσης πρόβλημα αποτελεί η έντονη οδική κυκλοφορία σε όλους τους παραπάνω δρόμους, ενώ ως σημαντική ευκαιρία προβάλλει η δυνατότητα διασύνδεσης των μικρότερων και μεγαλύτερων ελεύθερων και πράσινων χώρων της περιοχής με κατεύθυνση την συγκρότηση ενός δικτύου ήπιων διαδρομών από τον εσωτερικό οικιστικό ιστό προς την ακτή.

Με αυτό το στόχο και με motto «Mavi dokunus / Fell the blue» η ομάδα διατυπώνει ευρύτερες στρατηγικές παρέμβασης με έμφαση στην κυκλοφοριακή επανοργάνωση της περιοχής (Εικ. 11), στην επαναδιαπραγμάτευση της θέσης του λιμανιού και στα μέγιστα επιτρεπόμενα ύψη των κτιρίων και παράλληλα καταθέσει λεπτομερέστερες προτάσεις αστικού σχεδιασμού για κομβικά σημεία της διαδρομής από το εσωτερικό της πόλης προς τη θάλασσα (Εικ. 12).

3.6. Forum / Kushimoto sokak

Η έκτη περιοχή μελέτης εκτείνεται μεταξύ της ακτής και της Gazi Mustafa Kemal Blv. Περιλαμβάνει την κεντρική περιοχή εμπορίου και αναψυχής, γύρω από την πολυσύχναστη οδό Kushimoto, που χαρακτηρίζεται από στενούς δρόμους και ιδιωτικά περάσματα στο εσωτερικό των οικοδομικών τετραγώνων. Στα βόρεια αυτής της γειτονιάς αναπτύσσεται το Forum, ένα σύγχρονο εμπορικό κέντρο κατά τα «ευρωπαϊκά» πρότυπα, το οποίο φαίνεται να έχει δημιουργήσει μια δεύτερη κεντρικότητα (κέντρο της Yenisehir) που τείνει να αντικαταστήσει ό,τι απομένει από το παλιό ιστορικό κέντρο της πόλης.

Η φοιτητική ομάδα, εστιάζοντας στα παραπάνω ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αστικού χώρου, δίνει έμφαση σε δύο τοπικές αστικές παρεμβάσεις (Εικ. 13, σημεία 1 και 2) με στόχο την

αναζωογόνηση και τόνωση του χαρακτήρα αυτής της γειτονιάς και κύριο εργαλείο την απόδοση των στενών ιδιωτικών περασμάτων σε δημόσια χρήση, κάτι που εκτιμάται ότι θα συμβάλει στη συγκρότηση ενός νέου ελκυστικού πλέγματος δημόσιων χώρων, διαδρομών και δραστηριοτήτων τοπικού εμπορίου και αναψυχής (Εικ 14). Επιπλέον, προς την κατεύθυνση σύνδεσης της πόλης με τη θάλασσα, η ομάδα προτείνει τη δημιουργία νέων περασμάτων πεζών ανάμεσα στην περιοχή του Forum, την περιοχή μελέτης και την παράκτια ζώνη, όπως και τον επανασχεδιασμό μιας από τις υπάρχουσες αποβάθρες/προβλήτες με τόνωση του ψηλού πρασίνου και παροχή δημίων χώρων ελκυστικών για τον πεζό (Εικ. 13, σημείο 3).

Εικόνες 13 και 14. Γενικό σχέδιο / Τοπικές αστικές παρεμβάσεις.

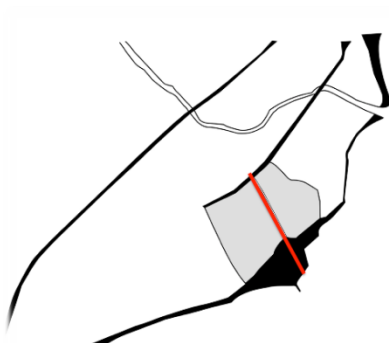

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης. Ağaçhanlı Dilan, Kalak Mazlum, Yılmaz Elif, Chau Jennifer, Consigny Kim, Mitropoulou Ioanna.

3.7. Soloi/Pompeïopolis

Στα δυτικά της Mersin, στη νοτιοανατολική ακτή της Μεσογείου και της Τουρκίας βρίσκονται τα ερείπια των Σόλων/ Πομπηιούπολεως, στην πόλη Mezitli. Το όνομα Σόλοι έφερε ο αρχικός οικισμός που θεωρείται ότι ιδρύθηκε από Αργείους μετά τον Τρωικό πόλεμο και κατοικήθηκε από Ρόδιους περίπου τέσσερις αιώνες αργότερα. Κατά τη διάρκεια των Μιθριδατικών πολέμων (89–81 π.Χ.) λεηλατήθηκε και εγκαταλείφθηκε (Στράβων 14.5.8). Το 67 π.Χ., ο Πομπήιος αποκατέστησε την πόλη, που μετονόμασε Πομπηιούπολη μετά την επιτυχημένη εκστρατεία του εναντίον των πειρατών της Κιλικίας.

Εικόνες 15, 16 και 17. Soloi-Pompeïopolis: Ανάγνωση του χώρου και προτάσεις επέμβασης

Major axis leading to the sea

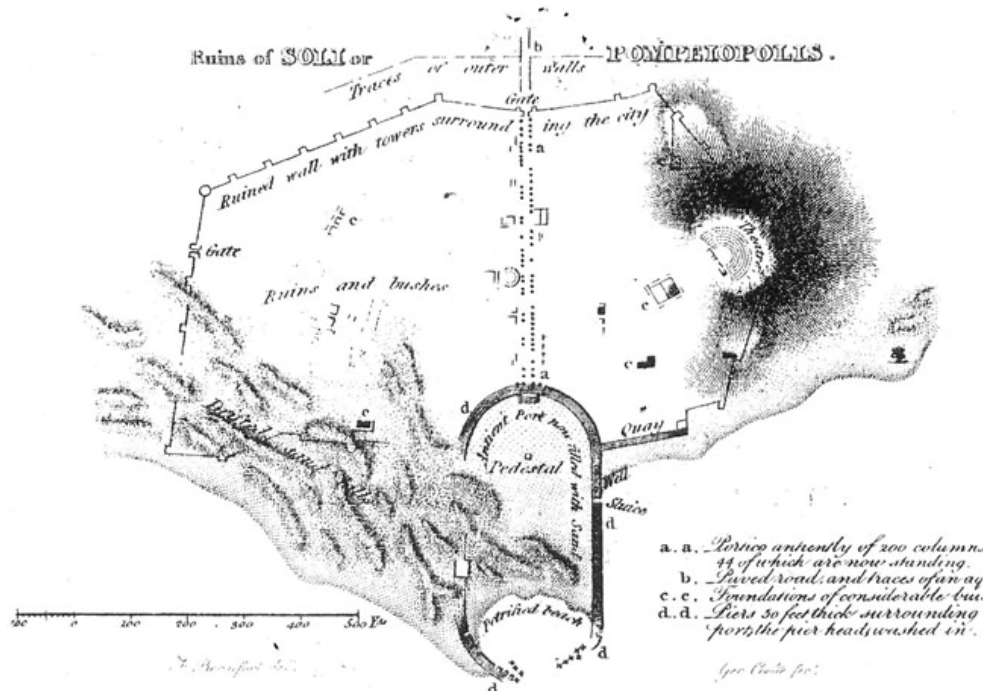

Develop a direct selling system of local products
vegetables, fish, handicrafts

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης. Açar Berna, Örnek Tugçe, Süleyman Nail, Bourouiba Lyna, Larkin Frédéric, Christidi Nikoletta, Tzavella Sofia.

Η πόλη έχει μακρά ναυτική ιστορία. Το τμήμα του λιμανιού που διασώζεται μέχρι σήμερα έχει συμμετρικό γεωμετρικό σχήμα, με δύο αντίθετες καμπύλες 320μ. μήκους και πλάτους περίπου 23μ., με απόσταση 180μ. μεταξύ τους (Εικόνα 15).

Εικόνα 18. Ο αρχαιολογικός χώρος της Πομπηιούπολεως.

Πηγή: Beaufort, 1817: 248-56. Σπουδαστική ομάδα μελέτης: Orak Elif, Sari Sema, Yeşildağ Ömer, Quintelier Aurike, Taibi El Kettani Camilia, Verga Eirini, Zakyntinou-Xanthi Margarita.

Η έβδομη και η όγδοη περιοχή μελέτης βρίσκονται στην ίδια ευρύτερη περιοχή και εκτείνονται εκατέρωθεν του αρχαιολογικού χώρου Soloi/Pompeiorolis. Λαμβάνουν υπόψη τον αρχαιολογικό χώρο και τις περιοχές κατοικίας ανατολικά (7η περιοχή) και δυτικά (8η περιοχή) από αυτόν. Η περιοχή, κατοικίας κυρίως, γύρω από τον αρχαιολογικό χώρο, αναπτύχθηκε την τελευταία δεκαετία, με πυκνή δόμηση και υψηλά κτίρια. Συνυπάρχει με κήπους και φυτείες εσπεριδοειδών, χαρακτηριστικό της περιοχής πριν την άτακτη ανοικοδόμησή της.

Η ομάδα που μελέτησε την περιοχή ανατολικά του αρχαιολογικού χώρου (7η περιοχή) διατύπωσε εναλλακτικά σενάρια –και όχι μια στρατηγική– για το μέλλον του αρχαιολογικού χώρου και της άμεσης περιοχής του, διατηρώντας και συνδυάζοντας τον τριπλό χαρακτήρα της, με δημιουργία ενός αστικού, αγροτικού και αρχαιολογικού πάρκου.

Η ομάδα που μελέτησε την περιοχή δυτικά του αρχαιολογικού χώρου (8η περιοχή) εστίασε στην –περιορισμένη σήμερα– προσβασιμότητα του αρχαιολογικού χώρου και στην ύπαρξη του ρωμαϊκού λιμένα. Έτσι προτείνει τη μέσση θαλάσσης σύνδεσή του με την ευρύτερη περιοχή και το κέντρο της Mersin, ως κόμβο δικτύου θαλάσσιων διαδρομών της πόλης.

3.8. Davultepe

Η ένατη, και τελευταία, περιοχή μελέτης περιλαμβάνει την προστατευόμενη παραλία ωοτοκίας της θαλάσσιας χελώνας *caretta caretta*. Το παράκτιο δάσος, ανάμεσα στην παραλία, τις περιοχές κατοικίας και την αγροτική γη, λειτουργεί ως όριο και προστατεύει την περιοχή ωοτοκίας της θαλάσσιας χελώνας. Όμως η ανθρώπινη παρουσία παραμένει ιδιαίτερα έντονη και με κατασκευές οι οποίες παραμένουν.

Η ιδιαιτερότητα της περιοχής μελέτης αφορά την ποικιλότητα και ποικιλότητα των τοπιακών και φυσικών στοιχείων που συνθέτουν αυτό το ευάλωτο φυσικό οικοσύστημα καθώς και τη συσχέτισή τους με το ανθρώπινο στοιχείο και τα παράγωγά του. Η σπουδαστική ομάδα ακολούθησε μια μεθοδολογική προσέγγιση αναλύοντας διεξοδικά τόσο τα φυσικά όσο και τα

ανθρωποποιητά στοιχεία. Έτσι εκτός από μια αναλυτική καταγραφή χρήσεων προχώρησε και στην καταγραφή ποιοτικών χαρακτηριστικών του φυσικού, αστικού κι ενδιάμεσου τοπίου. Ανέδειξε διάφορα “layers” καταγραφής και παρατήρησης κι εν τέλει οδηγήθηκε από επιλογή στην αρχή της ελάχιστης παρέμβασης. Εντόπισε λοιπόν από την ανάλυση περιοχές, ζώνες και διαδρομές στο όριο του φυσικού με το αστικό κι ακριβώς αυτές πρότεινε ως στοιχεία ενός ευρύτερου κι εν δυνάμει ενεργού δικτύου σύνδεσης αυτών των διαφορετικών τοπιακών ενοτήτων.

Εικόνες 19 και 20. Davulterpe – Υφιστάμενη κατάσταση και πρόταση ήπιας επέμβασης

Πηγή: Σπουδαστική ομάδα μελέτης. Kılıç Dilan, Şimşek Sevgi, Yeşil Kudret, Franchi Aurélie, Mylona Foteini.

Οι τελικές προτεινόμενες ελάχιστες παρεμβάσεις αναφέρονται σε τρόπους διασύνδεσης της αγροτικής γης, του παράκτιου δάσους και της παραλίας με στόχο τη συλλειτουργία των τριών ενοτήτων μεταξύ τους αλλά και με την ευρύτερη περιοχή της πόλης της Μερσίνας κι εν τέλει στοχεύουν σε μια μακροπρόθεσμη απο-αστικοποίηση της περιοχής.

4. Συμπεράσματα. Συνοπτική αποτίμηση των αποτελεσμάτων του εργαστηρίου

Ο τρόπος που επέλεξαν οι περισσότερες ομάδες να παρουσιάσουν τις αναλύσεις, κυρίως, των περιοχών μελέτης τους υπήρξε παράλληλα ευρηματικός, πρακτικός αλλά και επιστημονικά άρτιος. Από τις παρουσιάσεις των ομάδων έχει προκύψει ένα εξαιρετικό υλικό από ταινίες μικρού μήκους/ντοκιμαντέρ. Σε κάθε μία από αυτές παρουσιάζεται μέρος της αστικής ζωής και κουλτούρας της πόλης Mersin, και με τον τρόπο που κάθε φορά εστιάζεται, αναδιπλώνονται οι προβληματισμοί, τα ερωτήματα καθώς και ο τρόπος προσέγγισης της κάθε ομάδας. Οι ελεύθερες συζητήσεις και μικρές συνεντεύξεις με κατοίκους και χρήστες των περιοχών μελέτης υπήρξαν από τα βασικά μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποίησαν οι ομάδες. Σε αυτές οι κάτοικοι/χρήστες καταθέτουν τις προφορικές τους μαρτυρίες σχετικά τόσο με τα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν –κυκλοφορία, ηχορύπανση, προσβασιμότητα, λειτουργίες– όσο και με τη μνήμη της πόλης. Οι πληροφορίες που οι ομάδες αντλούν μέσα από αυτό το διάλογο εμπλουτίζουν, ιδίως με κοινωνικά δεδομένα, τις προσωπικές τους παρατηρήσεις κατά τη διαδικασία διερεύνησης της αντιληπτικής αυτής εμπειρίας του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος. Η καταγραφή και ο εντοπισμός στοιχείων, δεδομένων, τυπολογιών, ενοτήτων και υλικών ποιοτήτων που σχετίζονται με την αντιληπτική εικόνα της πόλης σε συνδυασμό με την προσπάθεια κατανόησης της κοινωνικής δομής και λειτουργίας της αποτέλεσαν τα κυριότερα εργαλεία ανάλυσης και ερμηνείας της ταυτότητας και φυσιογνωμίας της πόλης Mersin.

Κατά τη διαδικασία της αναλυτικής προσέγγισης της πόλης και του παράκτιου μετώπου της, ως σημαντικότερα προβλήματα αναδύθηκαν θέματα ασυνέχειας αστικών και λειτουργικών ενοτήτων και φυσικών τοπίων, η απομόνωση και σταδιακή εγκατάλειψη ελεύθερων χώρων, η δυσκολία στην προσβασιμότητα και στη δικτύωση των ελεύθερων δημόσιων υπαίθριων και πράσινων χώρων και της ακτογραμμής, η ανυπαρξία υποδομών και δυνατοτήτων βιώσιμης

κινητικότητας και γενικότερα θέματα προστασίας και ανάδειξης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρόλη την έντονη οικιστική ανάπτυξη που υπάρχει τόσο στην πόλη όσο και στην ευρύτερη περιφέρεια της Mersin, παρατηρείται μία διαφύλαξη των ποταμών ως ανοικτών ροών υδάτων και αέρα μέσα στον αστικό ιστό με εκτεταμένες ζώνες πρασίνου εκατέρωθεν των πρανών. Το ίδιο ισχύει και για το παράκτιο μέτωπο που αν και στα περισσότερα σημεία του δεν διατηρείται στη φυσική του στάθμη, αλλά διαμορφώνεται με προσχώσεις, «προφυλάσσεται» μέσω εκτεταμένων σε μήκος ζωνών πρασίνου και με ικανοποιητικό εύρος από χρήσεις και δραστηριότητες πέραν από τις υπαίθριες και αναψυχής. Ακριβώς λοιπόν ο τρόπος συλλειτουργίας και συνέχειας αυτών των φυσικών ενοτήτων με τον αστικό ιστό αποτελεί και το κυριότερο πρόβλημα και ένα από τα κύρια πεδία διερεύνησης του συγκεκριμένου τριεθνούς εργαστηρίου.

Στις τελικές προτεινόμενες συνθέσεις κυριάρχησαν οι ιδέες ανασχεδιασμού και αποκατάστασης της σύνδεσης του αστικού ιστού με το παράκτιο μέτωπο της πόλης μέσα από την τόνωση ήδη υπαρχόντων δικτύων ροών, υπαίθριων χώρων και λειτουργιών αλλά και τη δημιουργία νέων μέσω της ανάκτησης και ενεργοποίησης αστικών κενών αλλά και εισαγωγής της φύσης στο αστικό τοπίο. Για τις περισσότερες ομάδες η έννοια της δικτύωσης, είτε αυτή αφορούσε ροές ελεύθερης και ασφαλούς κίνησης από τον ένα υπαίθριο ή πράσινο δημόσιο χώρο στον άλλο, είτε δικτύωση συναφών λειτουργιών και χρήσεων, που εν δυνάμει θα μπορούσαν να τονώσουν το δημόσιο χαρακτήρα μιας περιοχής, προσεγγίστηκε με την ιδέα της ελάχιστης και ήπιας παρέμβασης και με έντονο το κριτήριο της ένταξης στα ιδιαίτερα κλιματολογικά, τοπικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της πόλης. Πολλές ομάδες επέλεξαν την εξέλιξη του σχεδιασμού σε φάσεις, με παρουσίαση διαφορετικών εναλλακτικών σεναρίων και μια προσπάθεια ερμηνείας των προσδοκώμενων επιδράσεων των επιλογών τους. Από την απλή οριοθέτηση ενός μονοπατιού, παράλληλα στην υπάρχουσα φυσική ακτογραμμή, μέχρι το σχεδιασμό μιας νέας προβλήτας με απώτερο στόχο την τόνωση της εγκάρσιας κίνησης προς το φυσικό υδάτινο στοιχείο και από την ιδέα αποκατάστασης του φυσικού ορίου με τη θάλασσα και τη δημιουργία μιας νέας αστικής παραλίας μέχρι την πρόταση νέων υποδομών μεταφοράς, όπως τα θαλάσσια ταξί, οι προτάσεις όλων των ομάδων μέσα από την εθνική και πολιτισμική τους ποικιλία και όσμωση δημιούργησαν μία «δεξαμενή ιδεών» που δεν περιορίζεται απαραίτητα στο χρονικό διάστημα διεξαγωγής του τριεθνούς αυτού εργαστηρίου αλλά θέτει τις βάσεις για την εν δυνάμει δημιουργία μιας ευρύτερης πλατφόρμας –επιστημονικής, ακαδημαϊκής και επαγγελματικής– προβληματισμών, απόψεων και προσεγγίσεων σχεδιασμού του χώρου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Beaufort F., 1817. *Karamania, or a brief description of the South Coast of Asia-Minor and of the Remains of Antiquity*. London, esp. pp. 248-256 (<http://web.uvic.ca>, 22/04/2015).
- Dale A., Dushenko W.T., Robinson P.J., 2012. *Urban Sustainability: Reconnecting Space and Place*, University of Toronto Press.
- EMΠ: http://courses.arch.ntua.gr/el/bursa_workshop_2012-1.html
- ENSAPLV: http://www.paris-lavillette.archi.fr/cms1.9.3/uploads/file/international/latitudes_2011.web.pdf.
- Fisher B., 2004. *Remaking the urban waterfront*, Washington, DC Urban Land Institute.
- Wrenn D.M., Casazza J., Smart E., 1983. *Urban Land Institute, Urban waterfront development*, Urban Land Institute.
- Dovey K., 2013. *Fluid City: Transforming Melbourne's Urban Waterfront*, Routledge.
- Marshall R., 2004. *Waterfronts in Post-Industrial Cities*, Taylor & Francis.
- Craig-Smith S.J., Fagence M., 1995. *Recreation and Tourism as a Catalyst for Urban Waterfront Redevelopment: An International Survey*, Greenwood Publishing Group.
- Wheeler S.M., Beatley T., 2014. *Sustainable Urban Development Reader*, Routledge.
- Beatley T., 2012. *Green Urbanism: Learning From European Cities*, Island Press.